

Štefica ŠARČEVIĆ

NAPOKON
MATICA HRVATSKA
U VUKOVARU

Osnivačkom skupštinom Ogranka Matice hrvatske u Vukovaru, u Pastoralnom centru Sv. Bone 11. veljače 2003. godine, ostvarena je istinska želja i potreba vukovarskih Hrvata i starijih članova Matice da ova institucija dođe i u Vukovar. Od osnutka Matice hrvatske 1842. godine u Zagrebu, u doba zamaha hrvatskog narodnog preporoda i buđenja hrvatske nacionalne svijesti, došlo je do stvaranja moderne hrvatske nacije s jasno određenim političkim i kulturnim pravcima Hrvatskog narodnog preporoda. Pokret su povelili intelektualci na čelu s Ljudevitom Gajem, grofom Jankom Draškovićem, Vjekoslavom Babukićem, Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim, Stankom Vrazom i drugima. Institucija je osnovana kao isključivo književno i znanstveno društvo sa zadaćom promicanja hrvatskog jezika i kulture te očuvanja nacionalnog identiteta hrvatskog naroda.

U prvim počecima Matice hrvatske građani Vukovara sudjelovali su u radu Matice kao podupirući, članovi i svojom financijskom potporom pomagali njezin rad. Među obveznim utemeljiteljima koji su obećali da će za pet godina od osnutka Matice ilirske 1842. godine, pa do kraja 1852. godine, položiti 50 forinti nalazimo Vukovarca Julia Kvaternika, poreznog podnadzornika, koji je obećani iznos i uplatio.

U narednim godinama napose od 1877. do 1899. Matice su pristupali ugledni građani grada Vukovara; učitelji, činovnici, svećenici, odvjetnici itd. Kao prvi povjerenik i prinosnik u dokumentima nalazimo dr. Nikodema Jakšića odnosno sudbenog pristava i povjerenika Josipa Landenbacha, i podžupanskog perovođu Adama Soltovića.

Godine 1880. navodi se kako je uz mecenatsku potporu grofa Jakova Eltza te *Pučke učione* iz Vukovara koju vodi učitelj Mijo Vujnović, odnosno obližnjih pučkih učiona iz Berka i Sotina, potpomognut i proširen rad Matice hrvatske.

Godina 1889. je zanimljiva za Vukovarce jer dokumenti bilježe kako je u Maticu učlanjeno već značajan broj od 87 članova iz Vukovara. Među prinosnicima navodi se uz pučke učione iz Novog i Starog Vukovara, i veći broj članova iz okolnih mjesta Sotina, Berka, Svinjarevaca, Cerića, Starih Jankovaca, Ostrova, Nuštra, Čakovaca, Tompojevaca, Mikluševaca, Petrovaca, te pravoslavnih sela Vere, Bršadina, Negoslavaca, Pačetina, Bobote i Trpinje.

Godine 1892. među 62 člana Matice hrvatske iz Vukovara prvi put spominje se kao utemeljitelj i *Knjižnica učeničke realke*, Gimnazije u Vukovaru, te *Učiona pučka grčko-katolička* u Petrovcima. Godine 1898. u Maticu hrvatsku učlanjeno je 86 članova, a kao veliki prinosnik i darovatelj među Vukovarcima ističe se otac Plácido Belavić, franjevac, misionar, vjeroučitelj i kroničar Franjevačkog samostana i crkve Sv. Filipa i Jakova. Krajem stoljeća u rad Matice hrvatske uključio se odvjetnik dr. Ivan Palaček koji je poslije Prvog svjetskog rata obnašao i dužnost Hrvatsko-slavonskog bana.

Početak novog stoljeća broj članova se umnogome povećava tako je oko 1911. godine u Maticu upisano 78 članova iz Vukovara; među njima od istaknutih vukovarskih društava spominju se i članovi *Športskog hrvatskog društva Sokol*. Već naredne godine u Maticu je učlanjeno 103 člana iz Vukovara a među njima od uglednih građana nalazimo imena: Rudolfa Poića, financijskog perovođu; Ivana Mengesa, zubara; Nikolu Zebeca, ljekarnika; Gjuru Szentgyorgyija, vukovarskog gradonačelnika, Frana Türka, mjernika i *Pučku školu srpsko – pravoslavnu*.

Tih godina Vukovarci su rad Matice značajno novčano pomagali, pa se i povećavao udio Vukovaraca u članstvu Matice hrvatske. Godine 1913. bilo ih je čak 115.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata rad Matice hrvatske u Vukovaru doživio je sličnu sudbinu degradacije kao i druge hrvatske kulturne institucije u Kraljevini SHS odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Rad vukovarskih matičara bio je otežan djelovanjem velikosrpskih hegemonističkih vlasti kako na lokalnom tako i na državnom nivou. To se ponajbolje vidi u činjenici srbizacije hrvatskog jezika i prestankom rada brojnih hrvatskih institucija u gradu. Posebice se to negativno djelovanje očituje od 1929. godine tj. nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića po čijem je nalogu zabranjen rad hrvatskih kulturnih, političkih i društvenih institucija npr. *Hrvatskog sokola*, *Hrvatskog orla*, *Matice hrvatske* odnosno svih društava koja su imala hrvatski predznak. Članovi Matice hrvatske u Vukovaru tih godina djeluju u okviru Hrvatske čitaonice. S obzirom na to da su se vukovarski matičari

u ranijem razdoblju učlanjivali u Zagrebu, za pretpostaviti je da u Vukovaru ne postoji samostalni Pododbor sve do 1938. godine, kada imamo prve vijesti o početku ponovnog oživljavanja rada Matice. Sam Pododbor osnovan je 1939. od osnivača Nikole Zebece, ljekarnika; Gjura Edera, trgovca; Antuna Gelisa, đaka; Mije Palačeka, ministra; Mije Kunera, suca; dr. Ivana Elesu, odvjetnika i Dragutina Đurića. Vukovarski matičari okupljeni oko *Hrvatske čitaonice* u suradnji s lokalnim *Napretkovcima* te posebice su se angažirali u suzbijanju analfabetizma koji je tih godina na području kotara Vukovar iznosio preko 20%.

U vrijeme Banovine Hrvatske Pododbor je aktivno djelovao u Vukovaru i Hrvatskoj pa se po prvi puta javnosti predstavio i vlastitom knjigom Dragutina Đurića: *Temelji hrvatske kulture* tiskanoj u vukovarskoj tiskari *Novo doba* 1939. godine. Pododbor je nakon izlaska te knjige prestao s izdavačkom djelatnošću zbog nadolazećeg rata, ali se nikada u srcima Vukovaraca nije ugasio. Vukovarci su povremeno djelovali u vinkovačkom Pododboru Matice hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata sve do obnoviteljske skupštine Ogranaka Matice hrvatske Vukovar.

Nakon Drugog svjetskog rata Matica hrvatska prolazila je svoje najteže razdoblje. U matičinim izvješćima iz 1959. godine vidljivo je da članom Matice postaje profesor Branko Crlenjak, danas njezin najstariji član u Vukovaru.

Kako je Matica uvijek najveću brigu posvećivala čuvanju i njegovanju hrvatskog jezika, a on je kao izraz nacionalnog i kulturnog identiteta hrvatskog naroda bio najugroženiji za vrijeme obje jugoslavenske zajednice, moram istaknuti, kako sam kao studentica Zagrebačkog sveučilišta bila svjedok burnih događanja kada je u proljeće 1967. godine nastala *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, koja je izazvala gnjev velikosrpskih jugounitarističkih i komunističkih vlasti. Kao odgovor na takvu vrstu represije vlasti, Matica je 1971. godine organizacijski ustrojena kroz ogranke i širila je prostore slobode u cijeloj Hrvatskoj, te kad je konačno došlo do Hrvatskog proljeća 1971. godine, Matica je odigrala odlučnu ulogu u definiranju političkih i kulturnih ciljeva hrvatskog naroda.

Godine 1971. održan je u Vukovaru, u Radničkom domu Inicijativni sastanak za ponovno formiranje Ogranaka Matice hrvatske Vukovar. Nakon dva mjeseca zabranjen je rad Središnjice u Zagrebu te je na taj način onemogućen i daljnji rad na obnavljanju Ogranaka u Vukovaru. U tom pripremnom razdoblju Matici je pristupilo 102 člana s područja Vukovara. To su bili građani koji su ispunili pristupnice za obične članove i članove radnike na osnivačkim

skupštinama Ogranaka u Iloku, Otoku, i Tovarniku, ali i članovi sa šireg područja općine Vukovar iz Šarengrada, Bapske, Opatovca, Bogdanovaca.

Nakon što je došlo do političkog sloma Hrvatskog proljeća 1971. rad Matice bio je policijski zabranjen, njezini prvaci zatvoreni, prostorije oduzete, a imovina, poglavito bogati arhiv, najvećim dijelom uništena. Nakon toga uslijedilo je dvadesetogodišnje razdoblje represije i hrvatske šutnje.

Obnovom demokratske Hrvatske 1990. godine, obnovljena je i Matica hrvatska u Zagrebu, ali su uslijedile i obnoviteljske skupštine ogranaka diljem Hrvatske. Krajem lipnja 1991. godine održan je u Vukovaru, na inicijativu profesora Branka Crlenjaka, Inicijalni sastanak u Gradskom muzeju Vukovar za osnivanje Ogranaka Matice hrvatske u Vukovaru. Ratna zbivanja 1991. godine, a poslije i progonstvo, nije Vukovarce udaljilo od Matice hrvatske.

Zbog nametnutog nam rata i pada Vukovara 18. studenog 1991. godine, progona i dolaska većine Vukovaraca u Zagreb, Inicijalni je sastanak ponovljen u Zagrebu u proljeće 1992. godine, u *Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža*. Uz gospodu iz Središnjice Matice hrvatske, Stjepana Sučića, tajnika i Stipu Jurića, koordinatora za ogranke, sastanku se odazvalo 24 Vukovarca. Tom prilikom inicijali smo odbor, ali je on zbog ratnih događanja i još uvijek zatočenih Vukovaraca po srpskim logorima, zamro sve do povratka u Vukovar.

Ponovno, na inicijativu profesora Branka Crlenjaka, Borne Togonala, Štefice Šarčević, a poslije i još 12 uglednih građana Vukovara, utemeljen je 11. veljače 2003. godine Ogranak Matice hrvatske u Vukovaru. Za predsjednika Ogranaka Matice hrvatske Vukovar izabran je Davor Šijanović, za potpredsjednike Ogranaka Borna Togonal i Štefica Šarčević, a kao tajnik Dubravko Žuvić, te blagajnik Franjo Spiegel.

Osnivanje Ogranaka Matice hrvatske Vukovar svakako ima povijesno značenje u kulturnoj tradiciji našega grada, a Vukovarci kroz Maticu napokon mogu, nakon dugih desetljeća, afirmirati svoju nacionalnu kulturu. Osnivačka skupština Ogranaka Matice hrvatske Vukovar održana je u prelijepom, novoizgrađenom prostoru Pastoralnog centra Franjevačkog samostana Sv. Filipa i Jakova.

Matica hrvatska u Vukovaru djeluje svega tri godine i s malim brojem vukovarskih intelektualaca i domoljuba uspjela je razviti značajnu aktivnost vrijednu za grad Vukovar. Između ostalog održani su Dani Matice hrvatske u Vukovarsko-srijemskoj županiji od 2. travnja do 8. svibnja 2005. godine kao prvi takav projekt u Republici Hrvat-

skoj. Izrazitim entuzijazmom svih članova Vukovarskog ogranka u suradnji s Ograncima Matice hrvatske Vinkovci, Županja, Tovarnik i Ilok realizirali smo ovaj projekt svjesni kako sudjelujemo u jednom od važnijih kulturnih pothvata našega grada i županije u poslijeratnom vremenu. Svjesni da je našem gradu heroju, našem Vukovaru, pa i cijeloj našoj županiji uz onu graditeljsku fizičku obnovu još više potrebna ona duhovna, obnova utemeljena na hrvatskoj baštini, hrvatskoj riječi. Na taj način smo u navedenim Ograncima nizom književnih, glazbenih, dramskih i likovnih događaja, a osobito valorizacijom hrvatskoga jezika obilježili i petnaestu obljetnicu obnove Matice hrvatske kao središnje kulturne institucije hrvatskoga naroda. Ti su Dani obuhvatili ukupno 43 različita programa u 17 mjesta diljem naše županije. Ove godine u našem gradu ponovno smo u suradnji s Ogrankom Matice hrvatske iz Vinkovaca i uz potporu Središnjice organizirali Druge dane Matice hrvatske u Vukovarsko-srijemskoj županiji od 16. do 31. listopada. Upravo zato što je u gradu društveni život izrazito slojevit od iznimne je važnosti sačuvati jezik, kulturu i kulturno stvaralaštvo, tradiciju, koju su vukovarski matičari u razdoblju od 164 godine sustavno uz velike žrtve promovirali i čuvali. U ovogodišnjim Danima program je bio sastavljen od ukupno 22 događanja, a nositelj 6 programa bio je Ogranak MH Vukovar. Iz tih događanja možemo izdvojiti napose studiju *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije* koja je izašla u izdanju Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i uz sunakladništvo Ogranka Matice hrvatske Vukovar te peti svezak *Leksikona podunavskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca* u izdanju Hrvatskoga Akademskog Društva iz Subotice, a najznačajniji događaj u našem trogodišnjem radu svakako je izdanje prvoga *Vukovarskog zbornika*. Naš grad od nekadašnjih *Ogleda* iz 1960-ih i 1970-ih nije imao svoj časopis. Jasno je, da su ono bila druga "nacionalna" vremena i da je osnivanje Ogranka Matice hrvatske u Vukovaru, a sada i njegov *Zbornik* potvrda novih odnosa u našem gradu. *Vukovarski zbornik* rezultat je htijenja da se u ovom gradu pruži uvid u nedavne događaje prošlosti Domovinskog rata i našega povratka te prikažu događaji kako bi se otrgnuli od zaborava s ciljem da ostanu sačuvani za budućnost.

Na kraju moram istaknuti nekoliko činjenica o početku našeg rada i o materijalnim prilikama nakon povratka u Vukovar. Svoje djelovanje u Vukovaru započeli smo doista od ničice. Prvo nam je sjedište bilo u Gradskom muzeju Vukovar- Dvorac Eltz. Tadašnji gradonačelnik dipl. ing. Vladimir Štengl kao i Poglavarstvo grada iskazali su puno razumijevanje za rad Matice hrvatske i Ogranku Matice

hrvatske Vukovar dodijeljene su na uporabu skromne prostorije u ulici Franje Tuđmana 20. Stjecanjem prostorija i nabave početnog inventara iz donacije i Caritasa, započeli smo svoj rad. Za napomenuti je kako današnje mogućnosti - uvjeti za rad su daleko od optimalnih pa je za očekivati kako ćemo ove više nego skromne prostorije zamijeniti novim prostorom, jer želimo uspješno nastaviti svoj započeti rad. Nama je cilj okupiti djelatnike na realizaciji nakladničke i općekulturne djelatnosti različitih područja glazbe, likovne umjetnosti te nadasve lijepe književnosti i znanosti. Takvu koncepciju Matica hrvatska provodila je od svojih početaka, a nju slijedi u svojim programima i Ogranak MH Vukovar. To znači da se i u budućem radu od OMH Vukovar može očekivati predstavljanje eminentnih hrvatskih književnika, znanstvenika, publicista podjednako je i naše nastojanje u realizacije programa likovne i glazbene kulture što bi za posljedicu trebalo imati svekoliki boljitak odnosno očuvanje hrvatskog nacionalnog i kulturnog identiteta svih građana grada na Dunavu.

Izvori i literatura:

Pismohrana Matice hrvatske Zagreb

Pismohrana Ogranka Matice hrvatske Vukovar

Izveštje o stanju Matice ilirske od 1. siječnja do 31. prosinca 1858.

Izveštaji Matice hrvatske od godine 1877. do 1900.

Izveštaji Matice hrvatske od godine 1911. do 1913.

Izveštaj Matice hrvatske za godinu 1933.

Izveštaj Matice hrvatske za godinu 1942.

Dragutin Gjurić, *Temelji hrvatske kulture*, Izdanje Pododbora „Matice hrvatske“, Vukovar 1939.

Nikola Andrić, *Iz starog Vukovara (Sokolske uspomene iz godine 1889.)*, Hrvatska riječ, Vukovar 4. IX. 1926.